

שבת פרק עשרים וארבע מי שהחשיך

(שבת קנג, א)

משנה :

מי שהחשיך בדרך - נותן כיסו לנכרי (מבעוד יום) ;
ואם אין עמו נכרי (האיש עמו - לנכרי עדיף, כדמפרש בגמרא) - מניחו על
החמור ; הגיע לחצר החיצונה (של עיר, שהוא מקום המשתמר ראשון, ובא לפרק מן החמור)
- נוטל (בידו מעליו) את הכלים הניטלין בשבת, ושאינן ניטלין בשבת
- מתיר החבלים (של אוכף שהן קשורים בהן) והשקיין נופלין מאליהם.

גמרא :

מאי טעמא שרו ליה רבנן למיתב כיסיה לנכרי (והרי הוא שלוחו לישאנו

בשבת) ?

קים להו לרבנן דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו (מלהציל ממונו) : אי
לא שרית ליה - אתי לאיתויי ארבע אמות ברשות הרבים.
אמר רבא : דוקא כיסו (דכיון דטרח בה, שעל ידי טורח הוא משתכר - חייס עלה, ואי לא שרית
ליה הא - אתי לאיתויי), אבל מציאה - לא.
פשיטא : 'כיסו' תנן !?

מהו דתימא הוא הדין אפילו מציאה, והאי דקתני 'כיסו' - אורחא
דמילתא קתני ? - קא משמע לן ; ולא אמרן (דמציאה לא) אלא דלא אתי
לידיה (קודם שתחשך, ולא הגביהה ולא זכה בה), אבל אתי לידיה - ככיסיה דמי.
איכא דאמרי : בעי רבא : מציאה הבאה לידו מהו ? : כיון דאתא
לידיה, ככיסיה דמי ? או דילמא כיון דלא טרח בה לאו ככיסיה
דמי ?
תיקו.

אין עמו נכרי :

טעמא דאין עמו נכרי, האיש עמו נכרי - לנכרי יהיב ליה ; מאי
טעמא ?

חמור אתה מצווה על שביתתו, נכרי אי אתה מצווה על שביתתו.
חמור וחרש שוטה וקטן - אחמור מנח ליה, לחרש שוטה וקטן לא
יהיב ליה ;
מאי טעמא ?

הני אדם (ויש במינו שחייב במצות, ואתי לאיחלופי), האי לאו אדם.
חרש ושוטה - לשוטה (לשוטה יהיב, דלית ליה דעת כלל, אבל חרש - דעתא קלישתא אית ליה,
כדאמרין ביבמות (ק"ג, א)) ; שוטה וקטן - לשוטה.
איבעיא להו : חרש וקטן מאי ?

אליבא דרבי אליעזר לא תיבעי לך, דתניא [תוספתא תרומות פ"א מ"א [ליברמן]] :
'רבי יצחק אומר משום רבי אליעזר : תרומת חרש

(שבת קנג, ב)

לא תצא לחולין (והוא תרומה לאסור לזרים, ויחזור ויתרום הפקח אחרת), מפני שהוא
ספק (אי דעת צלולתא היא אי לא ; ולרבי יצחק ודאי לקטן יהיב ליה, דלאו בר מצות הוא, ולא לחרש,
דספק חייב במצות הוא) ; כי תיבעי לך אליבא דרבנן (דאמרי : לאו דעתא צילתא
היא, ולענין מצות הרי הוא כקטן), דתנן [תרומות פ"א מ"א] : 'חמשה לא יתרמו, ואם
תרמו - אין תרומתן תרומה ; אלו הן : חרש שוטה וקטן, והתורם את
שאינו שלו (בלא רשות, דכתיב (דברים יד, כב) תבואת זרעך, וחרש שוטה וקטן דכתיב אשר ידבנו לבו [נשמות
כה, ב] - שיש לו לב להתנדב ; בהש"ס ירושלמי), ונכרי שתרם את של ישראל אפילו
ברשותו - אין תרומתו תרומה (דשליחות - מהיכא אתרבי ? מ'כן תרימו גם אתם' [במדבר
יח, כח], 'גם' - לרבות שלוחכם, ומה אתם בני ברית - אף שלוחכם בני ברית) ; מאי ? לחרש יהיב
ליה, דקטן אתי לכלל דעת ? או דילמא לקטן יהיב ליה, דחרש אתי
לאחלופי בגדול פיקח ?

איכא דאמרי : לחרש יהיב ליה, איכא דאמרי לקטן יהיב ליה.
אין שם לא נכרי ולא חמור ולא חרש ולא שוטה ולא קטן מאי ?
'אמר רבי יצחק : עוד אחרת היתה (תקנה לכיס להצילו), ולא רצו חכמים
לגלותה ; מאי עוד אחרת היתה מוליכו פחות פחות מארבע אמות ;
אמאי לא רצו חכמים לגלותה (להעלים דברי תורה) ?

משום [משלי כה,ב] **כבוד אלהים הסתר דבר** (מותר להסתיר דברי תורה לכבוד שמים) **וכבוד מלכים חקור דבר** (אין להסתיר לכבוד עושר אדם וחשיבותו, אלא שב ותחקרהו) .
והכא מאי כבוד אלהים איכא?
דילמא אתי לאתויי ארבע אמות ברשות הרבים.

תניא [תוספתא שבת פ"א מ"ז [ליברמן]] : **'רבי אליעזר אומר: בו כיום** (ביום שעלו לעליית חנניה בן חזקיה וגזרו שמונה עשרה דבר, וזו אחת מהן היתה) **גדשו סאה** (כדאמרינן בפרק קמא: (שבת יז,ב) נותן כיסו לנכרי - בו ביום גזרו שלא יוליכנו פחות פחות מארבע אמות אם יש שם נכרי; אותו יום הרבו סייג לתורה - במדה גדושה ויפה מדדו להרבות גדר בישראל); **רבי יהושע אומר: בו כיום מחקו סאה** (במדה מחוקה מדדו בו ביום: שהרבו לגזור יותר מדאי, ואין יכולין לעמוד בגזירתם, ומתוך כך עוברין על דברי תורה; נמצאת מדתם מחוקה מטפפתה, וטוב היה להם להיות מדתם טפופה ולא תבא לידי מחק מרוב גודשה) ' .

תניא: 'משל דרבי אליעזר למה הדבר דומה? - לקופה מלאה קישואין ודילועין; אדם נותן לתוכה חרדל - והיא מחזקת את החרדל, שנופל החרדל בין הקישואין - אף כאן יפה תקנו, והוסיפו דבר המתקיים; משל דרבי יהושע למה הדבר דומה? לעריבה מלאה דבש: נותן לתוכה רימונים ואגוזים והיא מקיאה (את הדבש שהיה בה ראשון, אף אלו, על ידי גזירתם גרמו לעבור, דשמא לא יאמין את הנכרי, והם לא התירו להוליכו פחות פחות מארבע, ואדם אינו מעמיד עצמו על ממונו - ואתי לאיתויי ארבע אמות) . ' .

אמר ר' אינן עמו נכרי - מניחו על החמור ' - **והלא מחמר** (מנהיג חמור טעונה קרוי 'מחמר'), **ורחמנא אמר** (שמות כ,ט) **[ויום השביעי שבת לה' אלהיך] לא תעשה כל מלאכה** [אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך] (לא תעשה כל מלאכה אתה ... ובהמתך - ואיזוהי סתם מלאכה העשויה על ידי שניהם? - זו היא שהיא טעונה והוא מחמר) ?
אמר רב אדא בר אהבה: מניחו עליה כשהיא מהלכת (לאחר שנעקרה ללכת, דלאו עקירה היא, כדאמר בפרק קמא (שבת ג,א) גבי הטעינו חברו אוכלין ומשקין, וכיון דאדם לא מייחייב בה חטאת כי האי גוונא - כאן מותר, דהכא נמי מלאכה כתיב, והא - לאו מלאכה היא) .
והא אי אפשר דלא קיימא להשתין מים ולהטיל גללים, ואיכא עקירה והנחה (כשחוזרת ונעקרת ללכת אחר הטלת מים או גללים) ! ?
כשהיא מהלכת - מניחו עליה, כשהיא עומדת - נוטלו הימנה (ולאחר שתחזור ותעקור רגל - יניחנו) .
אי הכי אפילו חברו נמי (יכול לעשות כן, כיון דלאו איסורא דאורייתא היא, גבי כיס שרי) ! ?

אמר רב פפא: כל שבגופו חייב חטאת (כי עביד ליה איהו כוליה, כגון מעביר ארבע אמות ברשות הרבים, אפילו עקרו מן הארץ דרך הליכתו - חייב, דהא איכא עקירת חפץ בידים, ולא בעינן עמידה אלא בטעון ועומד מבעוד יום, או כשהטעינו חברו, דלא עקר ליה להאי חפץ) - (אבל הכא) **בחברו פטור אבל אסור** (הא עקר ליה! הלכך, כי עביד ליה חבריה - הוי ליה שנים שעשאוה, ואסור מדרבנן, ולא שריוה גבי כיס) ; **כל שחברו פטור אבל אסור - בחמורו מותר לכתחלה** .

אמר רב אדא בר אהבה: היתה חבילתו מונחת לו על כתיפו (מבעוד יום, וקדש עליו היום) - **רץ תחתיה עד שמגיע לביתו** (וכל כמה דלא עמד לפוש - אין כאן עקירה לאיסור) ; **דוקא רץ, אבל קלי קלי** (מעט מעט, כלומר בנחת) - **לא; מאי טעמא?**

כיון דלית ליה היכירא - אתי למיעבד עקירה והנחה (כלומר: דזימנין דקאי ולא אדעתיה, אבל רץ - היכירא איכא) .
סוף סוף כי מטא לביתה אי אפשר דלא קאי פורתא וקמעיל מרשות הרבים לרשות היחיד!
דזריק ליה כלאחר יד (שלא כדרך זריקה, כגון מכתפיו ולאחוריו) .

אמר רמי בר חמא: המחמר אחר בהמתו בשבת בשוגג (במלאכה שהוא עושה לבדו) - **חייב חטאת; במזיד - חייב סקילה.**
מאי טעמא?

אמר רבא: דאמר קרא (שמות כ,ט) **[ויום השביעי שבת לה' אלהיך] לא תעשה כל מלאכה אתה** [ובנך ובתך עבדך ואמתך] **ובהמתך** [וגרך אשר בשעריך] : **בהמתו דומיא דדידה: מה הוא בשוגג חייב חטאת במזיד חייב סקילה - אף בהמתו נמי** (אף מלאכה שעושה על ידי בהמתו, דהיינו מחמר אחר חמור טעונה) **בשוגג חייב חטאת במזיד חייב סקילה.**
אמר רבא: שתי תשובות בדבר: חדא דכתיב (במדבר טו,כט) **[האזרח בבני ישראל ולגר הגר בתוכם] תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה** (במדבר טו,ל) **והנפש אשר תעשה ביד רמה** [מן האזרח ומן

הגר את יודו הוא מגדף ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמה] - הוקשה כל התורה כולה לעבודה זרה: מה עבודה זרה דעביד מעשה בגופיה - הכי נמי עד דעביד מעשה בגופיה (כדכתיב לעושה בשגגה, והכא לא קא עביד מלאכה אלא דבור בעלמא: שמנהיג בקול - הרי דבשוגג אינו חייב קרבן); ועוד (דקאמרת נמי במזיד חייב סקילה - קשיא, ד) תנן [סנהדרין פ"ז מ"ח, דף נ"א גבי נסקלים]: 'המחלל את השבת בדבר שחייבין על שגגתו חטאת ועל זדונו סקילה' (נסקל) - מכלל דאיכא מידי (מכלל דאיכא חילול) דאין חייבין על שגגתו חטאת ולא על זדונו סקילה, ומאי ניהו? - לאו דמחמר!
לא, תחומין ואליבא דרבי עקיבא (דאמר דאורייתא ניהו, והוי מחלל; ומיהו, אין חייבין לא על שגגתו חטאת כו'), והבערה אליבא דרבי יוסי (דאמר בפרק 'כלל גדול' (שבת ע"א), הבערה - ללאו יצאת').

(שבת קנ"ד, א)
רב זביד מתני (להא דרמי בר חמא) הכי:
אמר רמי בר חמא: המחמר אחר בהמה בשבת בשוגג - אינו חייב חטאת (דילפינן מעבודה זרה, דעד דעביד מעשה בגופיה); במזיד חייב סקילה (מהיקישא דאתה ובהמתך דלעיל).
מתיב רבא [סנהדרין פ"ז מ"ח, דף נ"א גבי נסקלים]: 'המחלל את השבת בדבר שחייבין על שגגתו חטאת חייבין על זדונו סקילה' הא אין חייבין על שגגתו חטאת - אין חייבין על זדונו סקילה!
מי קתני (הך דיוקא דדייקנן) 'הא אין חייבין כו' (דילמא הכי קאמר: המחלל בדבר שחייבין על שגגתו חטאת - [חייבים על זדונו סקילה], הא דבר שאין חייבים על שגגתו חטאת - יש מהן שחייבין על זדונו סקילה ויש שאין חייבין, ומאי ניהו דחייבין [על זדונו] סקילה ואין חייבין על שגגתו חטאת - מחמר)?
הכי קאמר: דבר שחייבין על שגגתו חטאת - חייבין על זדונו סקילה, ויש דבר שאין חייבין על שגגתו חטאת וחייבין על זדונו סקילה, ומאי ניהו? - מחמר.

רבא אחוה דרב מרי בר רחל, ואמרי לה אבוה דרב מרי בר רחל - ללישנא בתרא קשיא הא דרב אכשריה לרב מרי בר רחל ומנייה בפורסיה דבבל ('ואמרי לה אבוה דרב מרי בר רחל' - לא גרסינן, דאבוה דרב מרי - 'איסור גיורא' שמייה, ומאן דגרס ליה - גרס בתריה הכי: להך לישנא בתרא קשיא הך דרב אכשריה לרב מרי בר רחל ומנייה בפורסי דבבל, והך מילתא - במסכת יבמות היא (מ"ב), 'בפורסי' בלעז מנשטור"ל [פקיד, ממונה], הן שוטרים, ואף על גב דאמר מר 'כל משימות שאתה משים לא יהו אלא מקרב אחיך', האי - כיון דאמו מישראל - מקרב אחיך קרינן ביה [לדיון רחב יותר עיי' תוספות]! ?
דילמא תרי מרי בר רחל הוו.

הוה מתני לה להא שמעתייה משמיה דרבי יוחנן לפטור: אמר רבי יוחנן: המחמר אחר בהמתו בשבת - פטור מכלום: בשוגג לא מחייב חטאת, דהוקשה כל התורה כולה לעבודה זרה; במזיד נמי לא מחייב, דתנן [סנהדרין פ"ז מ"ח, דף נ"א]: 'המחלל את השבת בדבר שחייבין על שגגתו חטאת ועל זדונו סקילה' הא אין חייבין על שגגתו חטאת - אין חייבין על זדונו סקילה; בלאו נמי לא מחייב, דהוה ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין, וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין - אין לוקין עליו (דשאר מלאכות דשבת נמי מהאי קרא נפקא להו אזהרה, הלכך לאזהרת מיתת בית דין ניתן, דלא ענש מיתה אלא אם כן הזהיר; הלכך עיקר אזהרתו למקום שיש בו מיתה אתאי, ולא למלקות);

(שבת קנ"ד, ב)
ואפילו למאן דאמר לוקין (במסכת מכות י"ג, ב) - (הכא אפילו לאו ליכא, דאי לאזהורי אמלאכה שעל ידו ועל ידי בהמתו אתא, כגון מחמר) ליכתוב רחמנא 'לא תעשה כל מלאכה, ובהמתך'; 'אתה' למה לי (משמע אתה לבדך, ובהמתך לבדה)?
הוא ניהו דמחייב, בהמתו (במלאכה הנעשית על ידי בהמתו) לא מחייב (לא מחייב לאו גמור ללקות עליו).

הגיע לחצר החיצונה:
אמר רב הונא: היתה בהמתו טעונה כלי זכוכית (שאין ניטלין בידו להניח לארץ) - מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ומתיר החבלים והשקין נופלים.

והאנן תנן 'נוטל את הכלים הניטלין בשבת' (וכלי זכוכית ניטלין הן, ולמה לי מתיר את החבלים) ! ?

כי קאמר רב הונא - בקרני דאומנא (מקידס), דלא חזיא ליה (שאין ראויין בשבת לכלום, לפי שמאוסים).

והא קא מבטל כלי מהיכנו (כרים וכסתות, כשמניחן תחת דבר שאין ניטל, מבטלין מהיכנו דשוב לא יטלם משם, ודמי לסותר) ?

בשליפי זוטרי (משואות קטנים, ששומט הכר מתחתיהם ונופלין על הכר השני, וכן עד שמגיעין לארץ).

מיתיבי: 'היתה בהמתו טעונה טבל ועשיות' (מש"ש בלעז [גושים, כמו שיוצא מהתנור שיוצר זכוכית מחול], ואף על פי שהעשיות משתברין) - מתיר את החבלים והשקין נופלין, ואף על פי שמשתברין' (אלמא אסור להניח כרים וכסתות תחתיהן) ! ?

התם בכולסא (חתיכות רחבות של זכוכית שאינם כלים, ועושין מהן חלונות, וכיון דליכא פסידא בשבירתן וסופן להחתך בחתיכות קטנות - לא שרו להביא כרים ולהניח תחתיהן); דיקא נמי דקתני דומיא דטבל: מה טבל דלא חזי ליה (דמוקצה הוא, ואפילו לכהנים לא חזי) - אף הכא נמי לא חזי ליה;

ומאי 'אף על פי שמשתברין' (הא ליכא פסידא) ? מהו דתימא להפסד מועט נמי חששו (ויביא כרים ויניח תחתיהם, דהא ודאי אי אפשר בלא הפסד מועט: שניצוצות ניתין בשבירתן שאינם ראויין לכלום) ? - קא משמע לן.

תניא: 'רבי שמעון בן יוחי אומר: היתה בהמתו טעונה שליף של תבואה (משוי של תבואה של טבל) - מניח ראשו תחתיה ומסלקו לצד אחר, והוא נופל מאליו; חמורו של רבן גמליאל היתה טעונה דבש ולא רצה לפורקה עד מוצאי שבת; למוצאי שבת - מתה'; והאנן תנן 'נוטל כלים הניטלין' (ודבש ניטל בשבת, ואמאי לא רצה לפורקה) ? כשהדיש (החמין).

הדביש? למאי חזי (ואמאי אייתי רבן גמליאל) ?

לכתיאת דגמלי (לכתיית של גמלים; רדוייטוד"א [פצע, מחיכוך]).

'ויתיר חבלים ויפלו שקין' (דהכי תנן במתניתין בדבר שאינו ניטל) ? (ומשני): מיצטרו זיקי (נבקעים הנודות בנפילתן לארץ).

[ומדוע לא גם כאן] 'ויביא כרים וכסתות ויניח תחתיהן' ?

מטנפי (בדבר הנשפך עליהם) וקמבטל כלי מהיכנו (דשוב אין ראויין לבו ביום כללום) ! ?

והאיכא צער בעלי חיים (וליתי דאורייתא ולידחי דרבנן: ביטול כלי מהיכנו) ?

קסבר (רבן גמליאל) צער בעלי חיים דרבנן (ופלוגתא היא ב'אלו מציאות' (בבא מציעא לבב)).

אביי אשכחיה ליה לרבה דקא משפשף ליה לבריה אגבא דחמרא (בשבת לשעשע התינוק); אמר ליה: קא משתמש מר בבעלי חיים (ותנן [ביצה פ"ה מ"ב; דף לו,א]: לא דוכבין על גבי בהמה', והוא הדין לכל תשמיש) ?

אמר ליה: צדדין הן (שאינו מרכיבו עליו, אלא משפשפו על צדי גבו, ואין זה דרך תשמיש), וצדדין לא גזרו בהו רבנן;

מנא תימרא ?

דתנן: 'מתיר חבלים והשקין נופלין' מאי לאו בחבר גוולקי דהו להו צדדין (גוואלקי - עשקנ"ס [צ"ל טשקש] שקים, שקים שעל גבי בהמה); חבר גוואלקי - שתים מחוברות יחד ברצועות, ומרכיבין על החמור זו מכאן וזו מכאן, וצריך לסלקן יחד וליקרב אצל החמור, ומשפשף עצמו ונשען גופו בצדי החמור) וצדדין לא גזרו בהו רבנן !

לא, בחבר אגלווקי (שתים שאין מחוברות יחד, אלא על ידי טבעת מתכת שבראש הרצועה ובו מסמר קטן, כעין שעושין לחבק שקורין צינגל"א [רצועה, וכאן רצועת האוכף], שאינו צריך אלא למשוך מעט והמסמר יוצא, והן מתנתקות זו מזו) דלא הו צדדין; אי נמי בלכתא (כעין שעושין לדדור יין, שיש בהן טבעות של חבל לכל אחד ואחד, ומכניס טבעת בטבעת, ונוטל עץ כפוף קטן ומכניסו לפנימי ושוב אינו יוצא מחברו, וכשבא לסלקו - מושך העץ אליו, והן מתנתקין זה מזה ונופלין).

איתיביה [סוכה פ"ב מ"ג]: 'שתים בידי אדם ואחת באילן - כשרה ואין

עולין לה ביום טוב' (גבי סוכה תנן, שכשירה בשלש דפנות, ואם עשה שתים כהלכתן

והשלישי עשה באילן - כשירה; דפנות - לא איכפת לן אם מחוברות הם, והוא הדין אם כולן נקבעות באילן; והא דנקט 'שתים בידי אדם' - רבותא אשמועינן: דאפילו הכי אין עולין לה לאכול ולישן באותה סוכה ביום טוב, מפני שסככה קשור בדופניה ונשען עליה והוא משתמש על סככה ונותן כליו, ונמצא משתמש באילן; כל כניסה דסוכה נקיט בלשון 'עלייה' במסכת סוכה, לפי שרובן עושין סוכותיהן בראש גגן, דבכמה דוכתיין תנן בה הכי: אין מטריחין אותו לעלות' [ברייתא בסוכה כט,א], אמר להם: 'העלום לסוכה' [סוכה פ"ב מ"ה], אבל מויד הוא את הכלים' [סוכה פ"ד מ"ח, וכן הרבה]; - מאי לאו דחק ביה באילן (ואותיב ביה קנים

של דפנות בנקבים: שנקב הרבה בגופו של אילן, וסיכך שוב על אותן דפנות, ומכל מקום אין כאן תשמיש אלא בצדי אילן), דהו להו צדדין, וצדדין אסורין?

לא, דכפיה לאילן (לענפיו העליונים הטה לצד אילן אחר, וכן של זה לזה וקשרן אלו עם אלו, ומהן נעשה הדופן) ואנת סיכוך עילויה, דקמשמש באילן.

אי הכי - אימא סיפא 'שלש בידי אדם ואחת באילן' - כשורה, ועולין לה כיום טוב' ואי דכפיה לאילן אמאי עולין לה כיום טוב (הרי הסכך נשען עליו, והוא משתמש בו)?

ואלא מאי צדדין אסורין? סוף סוף אמאי עולין לה כיום טוב? אלא התם בגוואזא פרסכנא (אילן שענפים הרבה יוצאין מצדדין ומתפשטין לכאן ולכאן), דאילן גופיה דופן בעלמא (לסוכה) הוא דשוויה (ולא סמך הסכך עליהו); דיקא נמי דקתני 'זה הכלל: כל אילו שינטל האילן ויכולה לעמוד - עולין לה כיום טוב'!

שמע מינה. (ולהכי נקט 'גוואזא פרסכנא', ולא שבקיה כדקא סלקא דעתך בדכפיה, ולישני כגון דלא סמך הסכך עליה: משום דכיון דדופן רביעי הוא, שאינו צריך לסוכה, דהא בשלש כשירה והסכך נמי לא סמך עליה - לא טרח למעבד לו דופן; להכי אוקמא בגוואזא פרסכנא, וממילא הוא בלא טרחא.)

לימא כתנאי: 'אין עולין לה כיום טוב; רבי שמעון כן אלעזר אומר משום רבי מאיר: עולין לה כיום טוב'; מאי לאו בהא קמפלגי: דמר סבר צדדין אסורין, ומר סבר מותרין (וכגון דחק באילן, ומותיב קנים בצדדין, וסיכך עליהו, דהוה ליה משתמש בצדדין כשמשמשין על ידי סככה, דאי לא בהא פליגי - במאי מוקמא פלוגתייהו דהא כולי עלמא סברי אסור להשתמש באילן)!

אמר אביי: לא! דכולי עלמא צדדין אסורין, והכא בצדי צדדין קמפלגי (אי נמי בהכי פליגי - ליכא למימר דסבירא ליה לרבי מאיר מותרין, דהני לאו 'צדדין' נינהו, אלא צדי צדדים: שהקנים הנתונים בנקבים צדדין, והסיכוך הנתון על גבן = צדי צדדים, ובצדי צדדים פליגי): מר סבר צדי צדדין אסורין, ומר סבר צדי צדדין מותרין. רבא אמר: מאן דאסר בצדדין - אסר נמי בצדי צדדין, מאן דשרי בצדי צדדין - שרי נמי בצדדין. איתיביה רב משרשיא לרבא: 'נעץ

(שבת קנה, א)

יתד (נגר) באילן ותלה בה כלכלה למעלה מעשרה טפחים (ונתן בה עירובו, והוא נתכוון לשבות למטה תחת האילן) - אין עירובו עירוב; למטה מעשרה טפחים (אם הכלכלה בתוך עשרה לארץ) - עירובו עירוב; (דהוה עירובו ברשות הרבים; אבל למעלה מעשרה, וסתם כלכלה רחבה ארבעה - הויא לה כלכלה רשות היחיד, והוא נתכוין לשבות ברשות הרבים ואינו יכול ליטלו שם ולאכלו; וכיון דאינה סעודה הראויה לו - אינו קונה שביתה על ידה); טעמא דנעץ יתד באילן (דכי שקיל לעירובו - משתמש בצדי צדדין), הא לא נעץ (אבל לא נעץ יתד אלא קשרה בצדי אילן) - (לא): אפילו למטה מעשרה טפחים אין עירובו עירוב! והא האי תנא דקאסר בצדדין וקשרי בצדי צדדין?! אמר רב פפא: הכא - בכלכלה דחוקה עסקינן (שפיה צר, וקצרה היא, ומכניס ידו לתוכה בדוחק), (הלכך, אי ממש הוה קטר לה בצדי אילן) דבהדי דשקיל ליה לעירוב - קמניד ליה לאילן וקמשמש באילן גופיה (הלכך, כי איכא יתד - הוא דשרי, ואי לא - לא)!

והלכתא: צדדין אסורין, צדי צדדין מותרין. אמר רב אשי: השתא דאמרת צדדין אסורין, האי דרגא דמדלא (סולם) שעולין בו לסוכת נוצרים שעושין על גבי קונדיסין גבוהין, והיא סמוכה לאילן) לא לינחיה איניש (ראש הסולם) אדיקלא (לא יסמוך ראש הסולם לצד דקל) דהו להו צדדין (דכי סליק משתמש בצדדין) אלא לינחיה אגוואזי לבר מדיקלא (גירסת רש"י: אלא לינחיה אגוואזי לבר מדיקלא: יתקע יתד בצדי האילן ויסמוך הסולם עליו, דהוה ליה יתד צדדים, וסולם צדי צדדין), וכי סליק לא לינח כרעיה אגוואזי אלא לינח אקנין (על שליבות הסולם או קנים היוצאים מהקונדיסין).

משנה:

מתירין פקיעי עמיר (קשין של שבילים שאותם אוגדים - מתירין אותם שיהו נוחין לבהמה לאוכלה) לפני בהמה, ומפספסין את הכיפין (שכן דרך: שמפזרים לבהמה העשבים, ויפין לה לאוכלן, שכשהן דחוקין - מתחממין, ואינה מריחה ריחה כל כך, וקצה בהן) אבל לא את הזירין ('הכיפין' מפרש בגמרא, וכן 'זירין'); אין מרסקין לא את השחת (עשב של תבואה, והוא 'אספסתא', ומשום דטירחא דלא צריך הוא) ולא את החרובין לפני בהמה, בין דקה ובין גסה;

רבי יהודה מתיר בחרובין לדקה (ששיניה דקות, וקשין לה) .

גמרא :

אמר רב הונא: הן הן 'פקיעין' הן הן 'כיפין' (כולן קשין של שבלין הן) ; (מיהו) 'פקיעין' = תרי (שאינן קשורין אלא בשני ראשים), 'כיפין' = תלתא (קשורין שלשה [אגודים]); 'זירין' - דארזי (ענפים לחין של ארז שמורדין אותם, ובעודם לחין - ראויין לבהמה, ורוב בני אדם מניחין אותם לעצים), והכי קאמר: מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה, ומפספסין (דכיון דמעיקרא אוכלא ניהו - מותר לטרוח בהן להכשירם למתקן לה), והוא הדין לכיפין (ואת הכיפין אף הן מתירין, ומפספסין, ואף על גב דנפיש טרחיהו), אבל לא את הזירין: לא לפספס ולא להתיר (דכיון דמעיקרא סתמייהו לאו אוכלא, והשתא הוא דמשוי להו אוכלא - הוי ליה אולודי אוכלא בשבת) .

אמר רב חסדא: מאי טעמא דרב הונא? - קא סבר למטרח באוכלא טרחינן (דבדבר שתחילתו אוכל קודם תיקון זה - טרחינן ומכשרינן לייפותן לה), לשויי אוכלא לא משוינן .

רב יהודה אמר: הן הן 'פקיעין' הן הן 'זירין' (שניהן בקשים של שבלין, ומה שהתיר בזה התיר בזה, ודקתני אבל לא הווינן - אפספוס קאי); 'פקיעין' = תרי, 'זירין' = תלתא; 'כיפין' - דארזי, והכי קאמר: מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה (דכל זמן שהוא קשור - לאו אוכלא הוא, ומתירו לשויי אוכלא, ומשום צער בהמה שרי), אבל פספוס - לא (דסגי ליה בהתרה ואיתעביד אוכלא, ופספוסיה - לתענוג בעלמא הוא); וכיפין - פספוס נמי מפספסין (ומפספסין את הכיפין דארזא - דבלא פספוס לא הוי אוכלא), אבל לא הזירין לפספס, אלא להתיר (אלא להתיר שלשה אגודיהן בפקיעין - דהתרת אגודיהן שויי אוכלא הוא) .

אמר רבא: מאי טעמא דרב יהודה? קסבר שויי אוכלא משוינן, מטרח באוכלא (באוכל בדבר שהוא כבר אוכל בלא תיקון זה) לא טרחינן .

תנן (סיפא דמתניתין היא, וחד טעמא): 'אין מרסקין את השחת ואת החרובין לפני בהמה, בין דקה ובין גסה'; מאי לאו חרובין דומיא דשחת: מה שחת דרכיכי - אף חרובין דרכיכי (כגון חרובין לחין, דראויין למאכל בהמה בלא ריסוק, וריסוק דידהו לתענוג בעלמא), אלמא לא טרחינן באוכלא, ותיובתיה דרב הונא!

אמר לך רב הונא: לא, שחת דומיא דחרובין: מה חרובין דאקושי - אף שחת דאקושי (קשין, כגון שיבשו); היכי משכחת לה? - בעילי זוטרי (עירידי קטנים, שאף השחת קשה להם, וצריכה ריסוק לשויי אוכלא) .

תא שמע: 'רבי יהודה מתיר בחרובין לדקה' - לדקה אין (דהוה ליה שויי אוכלא), לגסה - לא (דהוה ליה מטרח באוכלא); אי אמרת בשלמא תנא קמא סבר מיטרח באוכלא לא טרחינן שויי משוינן, היינו דקא אמר רבי יהודה החרובין לדקה נמי שויי אוכלא הוא (אי אמרת בשלמא - שמע רבי יהודה לתנא קמא דאמר מיטרח באוכלין אסור, ואין מרסקין ברכיכי קאמר, אבל שויי אוכלא - שרי, היינו דקאמר ליה רבי יהודה: חרובין לדקה לית לן למיסר, דשויי אוכלא הוא, ואף על גב דרכיכי), אלא אי אמרת תנא קמא סבר שויי אוכלא לא משוינן, מיטרח באוכלא מטרחינן (אלא אי אמרת קסבר תנא קמא מיטרח באוכלא שרי, שויי אוכלא אסור, ואין מרסקין' דקאמר, בדאקושי קאמר - דשויי אוכלא הוי) - רבי יהודה דמתיר בחרובין לדקה - כל שכן לגסה (בתמיה: הא כל שכן דלגסה למיטרח באוכלא הוא, ושרי? הכי הוה ליה למיתני: ורבי יהודה מתיר בחרובין לגסה, דהוה ליה מיטרח באוכלא; והא ליכא למימר דרבי יהודה מפיק: דשויי אוכלא שרי, מיטרח באוכלא אסיר, דהא תנא קמא בדאקושי קאמר, וגבי גסה נמי שויי אוכלא הוא, והוה ליה למיתני: ורבי יהודה מתיר סתמא בין דקה בין גסה! ועוד: הוה ליה למישרי נמי זירין להתיר ולפספס, דשויי אוכלא נמי הוא)! ? מי סברת 'דקה' = דקה ממש? מאי 'דקה' = גסה, ומאי קרי לה 'דקה'? - דדייקא באוכלא (כוססת יפה ומדקת אוכלין בפיה) .

הא מדקתני רישא 'בין דקה ובין גסה' מכלל דרבי יהודה (ורבי יהודה אתנא קמא קאי): 'דקה' = דקה ממש קאמר!

קשיא .

תא שמע: 'מתחכין

(שבת קנה, ב)

את הדלועין לפני הבהמה (התלושין, ולא אמרינן מוקצין הן לבהמה, דמאכל אדם הן) ואת הנבלה לפני הכלבים' מאי לאו דלועין דומיא דנבלה: מה נבלה דרכיכא אף דלועין דרכיכי, אלמא טרחינן באוכלא, ותיובתא דרב יהודה! ?

אמר לך רב יהודה: לא! נבלה דומיא דדלועין: מה דלועין דאשוני
אף נבלה דאשוני, והיכי משכחת לה? - בבשר פילי, אי נמי (כלבים
דקאמר) - בגורייאתא זוטרי [בגורים צעירים] (דכל נבלה קשה להן).
תא שמע דתני רב חנן מנהרדעא: 'מפרכינן תבן ואספסתא, ומערבין
(התבן והאספסתא יחד, והבהמה אוכלת התבן בשביל האספסתא)' - אלמא טרחינן
באוכלא!

תבן בתיבנא סריא (דלא חזיא, והשתא משוי לה אוכלא; והאי 'סריא' - לאו סריא לגמרי, דההיא
לטינא קיימא, ואסורה לטלטל), אספסתא בעילי זוטרי.

משנה:

אין אובסין את הגמל (מאכילין אותו הרבה על כרחו, ותוחבין לו בגרונו; ובגמרא מפרש לשון
אובסין - עושין לה כמין אבוס בתוך מעיה), ולא דורסין (שדורס לה בתוך גרונה את השעורין,
ומיהו לא הוי כל כך כמו אובסין), אבל מלעיטין (מפרש בגמרא);
ואין מאמירין (מפרש בגמרא) את העגלים, אבל מלעיטין;
ומהלקטין (מפרש בגמרא) לתרנגולין, ונותנין מים למורסן, אבל לא
גובלין;

ואין נותנין מים לפני דבורים ולפני יונים שבשובך (מפרש טעמא
בגמרא: אי משום דאין מזונותיהן עליו - שיוצאין ואוכלין בשדה, אי משום דמייא באגמא שכיח להו) אבל
נותנין לפני אווזין ותרנגולין ולפני יוני הרדיסיות (על שם מקומן,
וניזונין בתוך הבית).

גמרא:

מאי 'אין אובסין'?

אמר רב יהודה: אין עושין לה אבוס בתוך מעיה.
מי איכא כי האי גוונא (שיאכילנה כל כך שירחיבו מעיה כאבוס)?
אין, וכדאמר רב ירמיה מדיפתי: לדידי חזי לי ההוא טייעא
דאכלא כורא ואטעינא כורא (על גבה למזונות לדרך, לבד שאר משאות).

אין מאמירין:

איזו היא 'המראה' ואיזו היא 'הלעטה'?

אמר רב יהודה: המראה - למקום שאינה יכולה להחזיר (שתוחבו לה לפני
מבית הבליעה); הלעטה - למקום שיכולה להחזיר.

רב חסדא אמר: אידי ואידי למקום שאינה יכולה להחזיר, והמראה
- בכלי (בתרוד), הלעטה - ביד.

מתיב רב יוסף: 'מהלקטין לתרנגולין ואין צריך לומר שמלקיטין,
ואין מלקיטין ליוני שובך וליוני עלייה, ואין צריך לומר שאין
מהלקטין'; מאי 'מהלקטין' ומאי 'מלקיטין'? : אילימא 'מהלקטין'
= דספי ליה בידים (תוחבו לתוך פיו), מלקיטין = דשדי ליה קמיהו,
מכלל דיוני שובך ויוני עלייה מישדא קמיהו נמי לא (בתמיה: ואמאי
לא; מאי טרחא איכא)? ! אלא לאו 'מהלקטין' = למקום שאינה יכולה
להחזיר, 'מלקיטין' = למקום שיכולה להחזיר, מכלל דהמראה =
בכלי (ומד'מהלקטין' דמתניתין למקום שאינה יכולה להחזיר נמי שרי, שמע מינה מלעיטין דעגלים וגמלים
- למקום שאינה יכולה להחזיר ושרי, אלא דגבי בהמה קרי ליה 'הלעטה', וגבי עופות קרי ליה 'הילקוט', ועל
כרחך אין מאמירין' - דקאטר - בכלי הוא), ותיובתא דרב יהודה!?

אמר לך רב יהודה: לעולם 'מהלקטין' = דספי ליה בידים (ולמקום
שיכולה להחזיר), 'מלקיטין' = דשדי ליה קמיהו; ודקא קשיא לך יוני
שובך ויוני עלייה למישדא קמיהו נמי לא - הני מזונותן עליך
(דשכיחי להו בדברא) והני אין מזונותן עליך,

כדתניא: 'נותנין מזונות לפני כלב ואין נותנין מזונות לפני
חזיר, ומה הפרש בין זה לזה? - זה מזונותיו עליך, וזה (חזיר)
אין מזונותיו עליך (דארוך אדם שיגדל חזירים)';

אמר רב אשי: מתניתין נמי דיקא (דאפילו שדי קמיהו נמי לא): 'אין
נותנין מים לפני דבורים ולפני יונים שבשובך, אבל נותנין
לפני אווזין ולפני תרנגולין ולפני יוני הרדיסיות'; מאי
טעמא? : לאו משום דהני מזונותן עליך והני אין מזונותן עליך? !
ולייטעמיך מאי איריא מיא? אפילו חיטי ושערי נמי לא!
אלא שאני מיא, דשכיחי באגמא (אבל מזונות לא שכיחי להו).

דרש רבי יונה אפיתחא דבי נשיאה: מאי דכתיב (משלי כט, יד) **ידע צדיק דין דלים** [רשע לא יבין דעת]: יודע הקב"ה בכלב שמזונותיו מועטין (שאינן אדם חס עליו לתת לו מזונות הרבה), לפיכך שוהה אכילתו במעיו שלשה ימים, כדתנן [אהלות פ"א מ"ז]: **'כמה תשהה אכילתו במעיו** (כמה תשהה במעיו דהכלב שאכל בשר [אדם] מת, ומת הכלב בבית) **ויהא טמא? בכלב שלשה ימים מעת לעת** (תוך שלשה ימים מטמא באהל; אבל בחייו לא מטמא: דטומאה בלועה בבעלי חיים לא מיטמא, כדאמר ב'בהמה המקשה' (חולין ע"ב), **וכעופות וכדגים כדי שתפול לאור ותשרף**.' אמר רב המנונא: שמע מינה (מדקאמר שהקפיד הקדוש ברוך הוא על מזונותיו): אורח ארעא למשדא אומצא לכלבא.

וכמה?
אמר רב מרי: משח אודניה (מעט כמות אוחז), וחוטרא אבתריה (יכהו במקל מיד, שלא יהא מרגילו אצלו); הני מילי בדברא, אבל במתא – לא (לא ליתבי ליה מידי, אי לאו ידידיה הוא), דאתא למסרך (בתריה, ויפסידו).
אמר רב פפא: לית דעניא מכלבא, ולית דעתיר מחזירא (שכל מאכל ראוי לו, ומוצא לאכול, ואף מאכילין לו הרבה).
תניא כוותיה דרב יהודה (שהמראה = למקום שאינו יכול להחזיר): **'איזו היא המראה' ואיזו היא 'הלעטה'?**
המראה – מרביצה ופוקס את פיה (נותן חכה לתוך פיה שלא תוכל לסגור פיה) ומאכילה כרשינין ומים בבת אחת (והמים מבליעין הכרשינין לתוך בית בליעתה על כרחיה);
הלעטה – מאכילה מעומד ומשקה מעומד (נותן לתוך פיה, וכל זמן שאינו מרביצה – אינו יכול לתחוב כל כך, ויכול להחזירה) ונותנין כרשינין בפני עצמן ומים בפני עצמן.

מהלקטין לתרגולין [ונותנין מים למורסן, אבל לא גובלין]:
אמר אביי: אמרייה קמיה דמר: מתניתין מני (דקתני **נותן מים לתוך המורסן**): דנתינת מים לא זהו גיבולו?
ואמר לי: רבי יוסי בר יהודה היא, דתניא [תוספתא שבת פ"א מ"ח]: **'אחד נותן את הקמח ואחד נותן לתוכו מים – האחרון חייב, דברי רבי; רבי יוסי בר יהודה אומר: אינו חייב עד שיגבל'**!
דילמא עד כאן לא קאמר רבי יוסי בר יהודה התם אלא קמח, דבר גיבול הוא, אבל מורסן – דלאו בר גיבול הוא – אפילו רבי יוסי בר יהודה מודה (דזהו גיבולו)?
לא סלקא דעתך, דתניא בהדיא: **'אין נותנין מים למורסן – דברי רבי; רבי יוסי בר יהודה אומר: נותנין מים למורסן'**.

תנו רבנן: **'אין גובלין את הקלי'** (קמח של תבואה שנתייבשה כשהן קליות בתנור, ואותו קמח – לעולם מתוק, והוא 'קמחא דאבשונא', ועושיין ממנו שתייתא משמן ומים ומלח שמערבין בו);
ויש אומרים גובלין...
מאן 'יש אומרים'?
אמר רב חסדא:

(שבת קנו, א)
רבי יוסי ברבי יהודה היא (דאמר עד שיגבל – הכא גובלין כלאחר יד, כדמפרש ואזיל, דאי רבי – לא מהני ליה שינוי, דמנתינת מים מיחייב אפילו במידי דלאו בר גיבול, כדאמרין גבי מורסן); והני מילי הוא דמשני.
היכי משני?

אמר רב חסדא: על יד על יד;
ושוין שבושין (בתרווד, דהיינו גובלין) **את השתית בשבת, ושותים זיתום המצוי** (דבלאו רפואה נמי משקה הוא, דתנן [שבת פ"ד מ"ג]: **כל המשקין שותה אדם לרפואה**) (שבת קט"ב).
והאמרת **'אין גובלין'!**?
לא קשיא: הא בעבה הא ברכה (בעבה אין גובלין, ברכה בושין, שאין זו לישא), והני מילי הוא דמשני.
היכי משני?

אמר רב יוסף: בחול נותן את החומץ ואחר כך נותן את השתית (כלומר: כן דרכו בחול), בשבת נותן את השתית ואחר כך נותן את החומץ.

לוי בריה דרב הונא בר חייא אשכחיה לגבלא דבי נשיה (שומר בהמות אביו ומגבל מאכלו) דקא גביל (מורסן, על ידי שינוי) וספי ליה לתוריה; בטש ביה (דהא לכולי עלמא אכל לא גובלין' תנן); אתא אבוה, אשכחיה, אמר ליה: הכי אמר אבוה דאמך משמיה דרב – ומנו? – רבי ירמיה בר אבא: גובלין (מורסן על ידי שינוי, כדמפרש ואזיל: והוא דקא משני) ולא מספין (לתורי, אין מאמירין אותן); ודלא לקיט בלישניה (עגל קטן שעדיין לא לומד לאכול) – מהלקיטין ליה; והני מילי (דאמרן, דמותר לגבל מורסן) הוא דמשני. היכי משני?

אמר רב יימר בר שלמיה משמיה דאביי: שתי וערב (פעם אחת מוליך המקל שתי, ופעם אחת ערב). והא לא מערב שפיר? אמר רב יהודה: מנערו לכלי (והוא מתערב מאליו).

כתיב אפינקסיה (לוחות קשורות זו עם זו, כאותן של סוחרים) דזעירי: אמרית קדם רבי [ומנו? – רבי חייא]: מהו לגבל? אמר: אסור. מהו לפרק (לתת מתוך כלי שלפני בהמה זו, ולתת לפני חברתה)? אמר: מותר.

(מילתא באפי נפשה היא): אמר רב [מנשיא]: חד קמי חד, תרי קמי תרי – שפיר דמי (חדא מדה שרגילין לתת לפני בהמה – מותר לתת לפנייה בשבת, וכן תרתי קמי תרתי האוכלות באבוס אחד); (אבל) תלתא קמי תרי אסור (הואיל ובחול לא יהיב להו כי האי – הוי טרחא דלא צריך, וכל שכן תרתי קמי חדא); רב יוסף אמר: קב ואפילו קביים; עולא אמר: כור ואפילו כוריים.

כתיב אפינקסיה דלוי: אמרית קדם רבי [ומנו? – רבינו הקדוש], על דהו גבלין שתיתא בבבל (רבי לוי משתעי, דהוא אמר קדם רבי על הנך אינשי דגבלין שתיתא), והוה צוח רבי [ומנו? – רבינו הקדוש] על דהו גבלין שתיתא, ולית דשמיע ליה, ולית חילא בידיה למיסר מדרבי יוסי ברבי יהודה (בר פלוגתיה, דהוה שרי לעיל אף בעבה ועל ידי שינוי, והיו נוהגין כמותו).

כתיב אפינקסיה דרבי יהושע בן לוי: האי מאן דבחד בשבא (הנולד באחד בשבת) יהי גבר ולא חדא ביה (יהא אדם שלם, במדה אחת יאה, ולא אחת בו ממדה אחרת, ולקמן מפרש לה ואזיל)

מאי 'ולא חדא ביה'?? אילימא ולא חד לטיבו – והאמר רב אשי אנא בחד בשבא הואי?!? אלא לאו חדא לבישו? והאמר רב אשי: אנא ודימי בר קקוזתא הוויין בחד בשבא, אנא מלך והוא הוה ריש גנבי?!?

אלא אי כולי לטיבו אי כולי לבישו (דמאן דבחד בשבא יאה ראש, כמו שהיום ראש למעשה בראשית; מיהו שמע מינה דנולדים בו צדיקים ורשעים).

מאי טעמא?

דאיברו ביה אור וחושך.

האי מאן דבתרי בשבא – יהי גבר רגזן;

מאי טעמא?

משום דאיפליגו ביה מיא (כך הוא יבדל מכל אדם).

האי מאן דבתלתא בשבא – יהי גבר עתיר, וזנאי (נואף) יאה;

מאי טעמא?

משום דאיברו ביה עשבים (דכתיב תדשא הארץ (בראשית א, יא) והוא דְּכַר שְׁפָרָה ורבה מאד, וממהר לגדל ולצמח, דהוא ענין פריצות, אשווי"א בלעז [לסור מן הדרך, לסטות], [לישנא אחריןא]: דלא כתיב למינהו בעשבים בצוויים, (ועוד) שיוצאין בערבוביא, ויונקין זו מזו).

האי מאן דבארבעה בשבא – יהי גבר חכים ונהיר (זיותן);

מאי טעמא?

משום דאיתלו ביה מאורות (וכתיב [משלי ו, כג] ותורה אור)

האי מאן דבחמשה בשבא – יהי גבר גומל חסדים;

מאי טעמא?

משום דאיברו ביה דגים ועופות (שאינן טורחין לאוכלין, אלא ניזונים בחסדו של הקדוש ברוך הוא).
האי מאן דבמעלי שבתא - יהי גבר חזרן (מחזר אחר מצות).
אמר רב נחמן בר יצחק: חזרן במצות (שכן דרך ערב שבת לחזר אחר מצות שבת).

האי מאן דבשבתא יהי בשבתא ימות על דאחילו עלוהי יומא רבא דשבתא.

אמר רבא בר רב שילא: ו'קדישא רבא' יתקרי (שיהא פרוש וקדוש, דכתיב (שמות כ"ו) ויקדשהו)

אמר להו רבי חנינא (לתלמידים שקראו פנקסו של רבי יהושע): פוקו אמרו ליה לבר ליואי: לא מזל יום גורם אלא מזל שעה גורם (שבעה מזלות הן המשמשין את השעות: חנכ"ל שצ"ס);
האי מאן דבחמה (היינו חמה ממש, והוא אחד מן המזלות, וכן לבנה, והשאר הוויין כוכבים) - יהי גבר זיותן (כשמש המאיר): יהי אכיל מדיליה (כשמש שאינו מסיג גבול רעהו למשול בלילה), ושתי מדיליה, ורזוהי גליין (אין לו רשות לכסות סודו ונסתרותיו, אלא כשמש הזה שהוא פומבי לכל); אם גניב - לא מצלח;
האי מאן דבכוכב נוגה - יהי גבר עתיר, וזנאי יהי מאי טעמא?

משום דאיתליד ביה נורא (גירסת רש"י: דתלי ביה נורא: אש תלוי באותו מזל, יצר של תשמיש בוער כתנור);

האי מאן דבכוכב יהי גבר נהיר וחכים, משום דספרא דחמה הוא (מזל כוכב הוא סופר של מזל חמה, לכתוב דרך הילוכו ותקופותיו, ומצוי אצלו תמיד);
האי מאן דבלבנה - יהי גבר סביל מרעין (כלבנה זו, שמתנוונה והולכת), בנאי וסתיר (כלבנה זו שגדילה ומתמעטת), סתיר ובנאי, אכיל דלא דיליה ושתי דלא דיליה (כלבנה המסגת גבול החמה, למשול אף ביום), ורזוהי כסיין (כלבנה, שאינה מאירה); אם גנב מצלח;

האי מאן דבשבתאי (מזל כוכב ששמו שבתאי) - יהי גבר מחשבתיה בטלין (כמו לא ישובותו (בראשית ח, כב)); ואית דאמרי: כל דמחשבין עליה בטלין;
האי מאן דבצדק - יהי גבר צדקן;
אמר רב נחמן בר יצחק: וצדקן במצות (צדקה לעניים, דקרי ליה מצוה - לשון אגדה);

האי מאן דבמאדים - יהי גבר אשיד דמא [שוף דם].
אמר רב אשי: אי אומנא (מקיז דם) אי גנבא (ליסטים ההורג נפשות) אי טבחא אי מוהלא;

אמר רבה: אנא במאדים הואי.

אמר אביי: מר נמי עניש וקטיל (בני אדם העוברין על דבריו).

איתמר: רבי חנינא אומר: מזל מחכים (לפי המזל היא החכמה, כדאמר דבחמה נהיר וחכים), מזל מעשיר, ויש מזל לישראל (שאינן תפלה וצדקה משנה את המזל);
רבי יוחנן אמר: אין מזל לישראל (דעל ידי תפלה וזכות - משתנה מזלו לטובה);
ואזדא רבי יוחנן לטעמיה, דאמר רבי יוחנן: מניין שאין מזל לישראל? - שנאמר (ירמיהו י"ב) כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה: הם יחתו, ולא ישראל;

ואף רב סבר אין מזל לישראל, דאמר רב יהודה אמר רב: מניין שאין מזל לישראל? שנאמר (בראשית ט"ו, ה) ויוצא אותה החוצה [ויאמר הבט נא השמימה וספר הכוכבים אם תוכל לספר אתם ויאמר לו כה יהיה זרעך]: אמר אברהם לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם! (בראשית ט"ו, ג) [ויאמר אברהם הן לי לא נתתה זרע והנה] בן ביתי יורש אותי!
אמר לו: לאו (בראשית ט"ו, ד) [והנה דבר ה' אליו לאמר לא יירשך זה] כי אם אשר יצא ממעין [הוא יירשך]

אמר לפניו: ריבוננו של עולם! נסתכלתי באיצטגנינות (חכמת המזלות) שלי ואיני ראוי להוליד בן!
אמר ליה: צא מאיצטגנינות שלך (היינו דכתיב ויוצא אותה החוצה - חוץ מאיצטגנינותו), שאין מזל לישראל; מאי דעתך,

(שבת קנו, ב)

דקאי צדק (שהוא מזל שלך) במערב (שהוא מקום מצונו, ואין ראוי להוליד; כך מצאתי בתלמוד רבינו הלוי)? מהדרנא ומוקמינא ליה במזרח (שהוא מקום חום)!

והיינו דכתיב (ישעיהו מא,ב) מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו [יתן לפניו גוים ומלכים ירד יתן כעפר חרבו קש נדף קשתו] (צדק - הקדוש ברוך הוא קראו להביאו למזרח; לרגלו = בשבילו) .

ומדשמואל נמי אין מזל לישראל, דשמואל ואבלט (שם חכם, נכרי היה וחזוהי בכוכבים) הווי יתבי, והווי קאזלי הנך אינשי לאגמא; אמר ליה אבלט לשמואל: האי גברא אזיל ולא אתי: טריק ליה חיויא ומיית; אמר ליה שמואל: אי בר ישראל הוא - אזיל ואתי (דאין מזל לישראל, ויועיל לו תפלה);

אדיתבי - אזיל ואתי;
קם אבלט, שדיה לטוניה - אשכח ביה חיויא דפסיק ושדי בתרתי גובי (בשתי חתיכות, שקצצו עם הקנים בלא יודע) !
אמר ליה שמואל: מאי עבדת?
אמר ליה: כל יומא הוה מרמינן ריפתא בהדי הדדי ואכלינן (מטילין פת [לסל] לכל החבורה כאחד, ואוכלין יחד, והאחד גובה מכולן); האי דנא הוה איכא חד מינן דלא הוה ליה ריפתא, הוה קא מיכסף; אמינא להו: אנא קאימנא וארמינא (אגבה ואשים בסל); כי מטאי לגביה, שואי נפשאי כמאן דשקילי מיניה (עשיתי עצמי כגובה ממנו, ונתתי משלי חלקו) כי היכי דלא ליכסיף.

אמר ליה: מצוה עבדת;
נפק שמואל ודרש: (משלי יב) [לא יועילו אוצרות רשע] וצדקה תציל ממות, ולא ממיתה משונה (ומיהו מיתה הגונה ימות) אלא ממיתה עצמה (מצלת ונותנת חיים) .
ומדרכי עקיבא נמי אין מזל לישראל, דרבי עקיבא הוויא ליה ברתא אמרי ליה כלדאי (חוזים בכוכבים): ההוא יומא דעיילה לבי גנא - טריק לה חיויא ומייתא;
הוה דאיגא אמילתא טובא;

ההוא יומא שקלתה למכבנתא ([אישפניגלי"ז בלעז: נושקא של זהב, שיש כמו טס בראשה), דצתא (תחבתה) בגודא, איתרמי איתבי בעיניה דחיויא [יום אחד הורידה את התכשיט, תחבה אותו במקום בצד]; לצפרא, כי קא שקלה לה - הוה קא סריך ואתי חיויא בתרה [בבוקר, כשאר לקחה אותו - היה נחש נמשך אחרי התכשיט]; אמר לה אבוה: מאי עבדת?
אמרה ליה: בפניא אתא עניא, קרא אבבא, והווי טרידי כולי עלמא בסעודתא וליכא דשמעיה; קאימנא שקלתי לריסתנאי דיהבית לי (אמנשטרייטש"ן [מנה]), יהבתיה ניהליה.

אמר לה: מצוה עבדת;
נפק רבי עקיבא ודרש: וצדקה תציל ממות - ולא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה;
ומדרכי נחמן בר יצחק נמי אין מזל לישראל, דאימיה דרב נחמן בר יצחק אמרי לה כלדאי: בריך - גנבא הוה; לא שבקתיה גלויי רישיה, אמרה ליה: כסי רישך כי היכי דתיהוו עלך אימתא דשמיא ובעי רחמי (בקש רחמים שלא ישלוט בך יצר הרע) !
לא הוה ידע אמאי קאמרה ליה; יומא חד יתיב קא גריס תותי דיקלא, נפל גלימא מעילויה רישיה; דלי עיניה, חזא לדיקלא; אלמיה יצריה [התגבר עליו יצרו], סליק פסקיה לקיבורא (אשכול תמרים) בשיניה (והדקל לא שלו היה) .

משנה:
מחתכין את הדלועין (התלושין) לפני הבהמה (ומיהו סתמן לאו למאכל בהמה קיימי אלא לאדם), ואת הנבלה לפני הכלבים (שנתנבלה היום, ובין השמשות היתה עומדת לאדם, ואפילו הכי מחתכין);
רבי יהודה אומר: אם לא היתה נבלה מערב שבת - אסורה, לפי שאינה מן המוכן.

גמרא:
איתמר <ער"ל שח"ז סימן >:
אמר עולא: הלכה כרבי יהודה;

ואף רב סבר הלכה כרבי יהודה - מדכרכי דזוזי, דרב אסר ושמואל שרי (מחצלות העשויות לספינות לכסות פרקמטיא שבתוכן; 'זוזי' = ספינות בלשון ארמי, כך מצאתי בתשובת הגאונים);

ואף לוי סבר הלכה כרבי יהודה, כי הא: דלוי, כי הווי מייתי טריפתא לקמיה (בהמה שנולד בה ספק טרפות, וצריכה להוראת חכם) ביומא טבא - לא הוה חזי לה אלא כי יתיב אקילקליתא (על האשפה, שאם יראנה טריפה - יניחה שם), דאמר: דילמא לא מתכשרא, ואפילו לכלבים לא חזיא (דנשחטה היום, ולא יוכלו לטלטל, כרבי יהודה);

ושמואל אמר הלכה כרבי שמעון (דלית ליה מוקצה);

ואף זעירי סבר הלכה כרבי שמעון, דתנן [ביצה פ"ג מ"ה]: 'בהמה שמתה - לא יזיזנה ממקומה' ותרגמא זעירי (במסכת ביצה) בבהמת קדשים (דאסורה בהנאה ולא חזיא לכלבים), אבל בחולין שפיר דמי (להאכילה לכלבים);

ואף רבי יוחנן אמר הלכה כרבי שמעון.

ומי אמר רבי יוחנן הכי? והא אמר רבי יוחנן 'הלכה כסתם משנה', ותנן [ביצה פ"ד מ"ג]:

(שבת קנז, א)

'אין מבקעין עצים מן הקורות' (סוואר של הקורות המוקצות וסדורות לבנין), ולא מן הקורה (הישנה) שנשברה כיום טוב (היום, ומהשתא להסקה קיימא, ואפילו הכי - אסור, הואיל ובין השמשות לא איתכן להכי)!

רבי יוחנן - ההוא כרבי יוסי בר יהודה מתני לה.

תא שמע: 'מתחילין' (להסיק) בערימת התבן (קא סלקא דעתך בתיבנא סריא, דסתמיה להסקה) אבל לא בעצים שבמוקצה (שהניחם ברחבה שאחורי ביתו, והקצם לימות הסתיו; 'מוקצה' = רחבה שאחורי בתים: שהקצה אחורי ביתו להכניס שם דבר לאוצר)!

התם בארזי ואשוחי (ארזי זכר וארז נקבה שעומדין לבנין), דמוקצה מחמת חסרון כיס אפילו רבי שמעון מודה.

תא שמע [ביצה פ"ה מ"ז]: 'אין משקין ושוחטין' (אורחא דמילתא נקט, משום סירכא דמשכא, שתהא נוחה להפשיט) את המדבריות (שרועות באפר תמיד, ולנות בתוך התחום), אבל משקין ושוחטין את הכייתות!

רבי יוחנן - סתמא (בית הלל חשיב כסתמא) אחרינא אשכח [שבת פ"בא מ"ג]: 'בית שמאי אומרים: מגביהין מעל השלחן עצמות וקליפין, ובית הלל אומרים: מסלק את הטבלה כולה ומנערה', ואמר רב נחמן: אנו אין לנו אלא בית שמאי כרבי יהודה ובית הלל כרבי שמעון.

פליגי בה רב אחא ורבינא: חד אמר בכל השבת כולה הלכה כרבי שמעון לבר ממוקצה מחמת מיאוס, ומאי ניהו? - נר ישן, וחד אמר במוקצה מחמת מיאוס נמי הלכה כרבי שמעון, לבר ממוקצה מחמת איסור, ומאי ניהו? - נר שהדליקו בה באותה שבת, אבל מוקצה מחמת חסרון כיס - אפילו רבי שמעון מודה, דתנן [שבת פ"ז מ"ד]: 'כל הכלים ניטלין בשבת' (ואפילו מלאכתן לאיסור) חוץ ממסד הגדול (מגירה שהיא לאומנין לקוץ בה עצים, ומוקצה מחמת חסרון כיס הוא, שלא ישתברו חריצים שהוא עשוי כסכין מלא פגימות) ויתד של מחרישה (החופר את הקרקע, קולטר"א בלעז [להב המזרשה]) (ורבי שמעון היא).

משנה:

מפירין נדרים (בעל לאשתו) בשבת, ונשאלין (לחכם) לנדרים שהן לצורך השבת (כגון שנדר שלא לאכול [היום]);

ופוקקין את המאור (כרבנן, דאמרין [שבת פ"ז מ"ז; דף קכה, ב]: פוקקין פקק החלון);

ומודדין את המטלית (שתהא שלש על שלש אצבעות, כגון אם היתה טמאה ונגעה בטהרות), ומודדין את המקוה (במדה, שיהא שם עמוק שלש אמות מים ורוחב אמה על אמה);

ומעשה בימי אביו של רבי צדוק ובימי אבא שאול בן בטנית שפקקו את המאור בטפיח (פך של חרס, וחבירו בפרק שבעה עשר [שבת פ"ז מ"ו; דף קכה, ב]: 'זמורה שהיא קשורה בטפיח ממלאין בה בשבת') וקשרו את המקידה (כלי חרס) בגמי לידע אם יש בגיגית פותח טפח אם לאו (בגמרא מפרש לה), ומדבריהם למדנו שפוקקין ומודדין (להתלמד על דבר הוראה) וקושרין (קשר שאינו של קיימא, אפילו לכתחילה) בשבת.

גמרא:

איבעיא להו: הפרה (דמתניתין) - בין לצורך (השבת) ובין שלא לצורך (דגבי הפרה ביום שמעו כתיב (במדבר ל, ו), ואם לא מיפר האידנא - שוב אינו מיפר), ושאלה - לצורך אין, שלא לצורך - לא (דיכול לישאל למחר), ומשום הכי קפליגניהו מהדדי (ולא קתני 'מפירין' ונשאלין לנדרים שהן לצורך השבת, דלא קאי 'לצורך' אלא אשאלה) ? או דילמא הפרה נמי לצורך אין, שלא לצורך לא, והא דקא פליג להו מהדדי - משום דהפרה אין צריך בית דין ושאלה צריכה בית דין ?

תא שמע, דתני זוטרי דבי רב פפא: 'מפירין נדרים בשבת לצורך השבת'; לצורך השבת - אין, שלא לצורך השבת - לא (אלמא: הפרת נדרים מעת לעת).

לישנא אחרינא: איבעיא להו: 'לצורך' - אתרוייהו קתני (אהפרה ואשאלה), ושלא לצורך (אבל הפרה שלא לצורך) - לא, אלמא הפרת נדרים מעת לעת (וזה ששמע בשבת יכול להפר משתחשך בתוך מעת לעת של שמיעה, הלכך שלא לצורך לא שרינן בשבת) ? או דילמא כי קתני 'לצורך' - אשאלה הוא דקתני, אבל הפרת נדרים אפילו שלא לצורך, אלמא הפרת נדרים כל היום (עד שתחשך ותו לא, ואפילו שמע סמוך לחשיכה, הלכך: אפילו שלא לצורך, שאם לא יפר עכשיו - לא יפר עוד) ? תא שמע, דתני רב זוטרי דבי רב פפי: 'מפירין נדרים בשבת לצורך השבת'; לצורך השבת אין, שלא לצורך השבת - לא, אלמא הפרת נדרים מעת לעת (של שמיעה, הלכך: שלא לצורך - לא, מדלא שרי אלא לצורך) ! אמר רב אשי: והאנן תנן [נדרים פ"י מ"ח]: 'הפרת נדרים כל היום ויש בדבר להקל ולהחמיר' (כלומר: פעמים שיש שהות גדול, ופעמים שאינו אלא מעט); כיצד ? - נדרה לילי שבת מיפר לילי שבת ויום השבת עד שתחשך נדרה עם חשכה מיפר עד שלא תחשך שאם לא הפר משחשכה אינו יכול להפר ! ? תנאי היא, דתניא: 'הפרת נדרים כל היום'; רבי יוסי בר יהודה ורבי אלעזר כרבי שמעון אמרו: מעת לעת.

ונשאלים לנדרים:

איבעיא להו: (הא דקתני נשאלין לנדרים שהן לצורך) כשלא היה לו פנאי (לשאול מערב שבת קאמר) או דלמא אפילו היה לו פנאי ? תא שמע, דאזדקיכו ליה רבנן לרב זוטרא בריה דרב זירא ושרו ליה נדריה ואף על גב דהוה ליה פנאי.

שפקקו את המאור בטפיח וקשרו את המקידה בגמי: אמר רב יהודה אמר רב: הילקטי קטנה (שביל קטן) היתה בין שני בתים [וטומאה היתה שם]

(שבת קנז, ב)

וגיגית סדוקה מונחת על גבן (מונחת על גביו והמת מוטל בהילקטי תחת הגיגית [כנגד] הסדק), (ולפני מות המת) ופקקו (בשבת) את המאור בטפיח (שמא אין בסדק הגיגית פותח טפח, ונמצא המת מוטל באהל שאין לו מקום לצאת דרך מעלה, וחור שבין שני בתים מכניס את הטומאה לצד שני במלא אגרוף, לפיכך סתמוהו בכלי חרס וגבו כנגד ההילקט, וכלי חרס אינו מסמא מגבו, וחוצץ) וקשרו את המקידה (שהיא רחבה טפח) בגמי לידע אם יש שם בגיגית פותח טפח אם לאו (לידע אם תכנס בסדק הגיגית, ובמסכת אהלות (פרק עשירי) שנינו (דאין) חילוק בארובה שבתוך הבית וטומאה מקצתה כנגד ארובה ומקצתה בתוך הבית, בין יש בארובה פותח טפח לאין בארובה פותח טפח; ואני לא יכולתי להבין בו; ולהכי נקט 'גמי' - שראוי למאכל בהמה, ולא מיבטל ליה להיות קשר של קיימא [משום] דמנתק כשיבש).

ומדבריהם למדנו שפוקקין ומודדין וקושרין בשבת: עולא איקלע לבי ריש גלותא; חזייה לרבה בר רב הונא דיתיב באוונא דמיא (בגיגית מלאה מים) וקא משח ליה; אמר ליה: אימר דאמרי רבנן מדידה דמצוה, דלאו מצוה מי אמור ? אמר ליה: מתעסק בעלמא אנא (מתעסק שלא לצורך, אלא לאיעסוקי בעלמא).

הדרן עלך מי שהחשיך וסליקא לה מסכת שבת